

La tragèdia de Rahola i el mal gust d'Eugeni d'Ors

Text > JOSEP CLARA, historiador

Es historiadors de la literatura afirmen que el noucentisme va ser el moviment que, entre 1906 i 1923, va dominar el panorama cultural a Catalunya. Alan Yates, a l'estudi *Una generació sense novel·la?* (1975), també va escriure: «La història del noucentisme és la d'una campanya cultural al servei de les aspiracions polítiques catalanes coalitzades el 1901: en un mot, una campanya cultural al servei del programa de la Lliga». El moviment va tenir un líder en la persona d'Eugeni d'Ors, gran ideòleg i dèspota il·lustrat, encarregat de repartir títols als qui seguien els seus dictats i d'ignorar i llençar a les tenebres tot allò que no pogués ser assimilat.

Carles Rahola, amic d'Eugeni d'Ors, va ser un dels foragitats quan el barceloní va percebre que el gironí no era dels seus. S'escrivien des del 1907, però el 1910 va arribar a Girona l'excomunicació de l'autor del *Glosari*. El 8 d'octubre, la correspondència d'Ors va dir a Rahola: «J'amania la ploma per un article ditiràmbich y ja havia escrit, en grosses lletres capitals: "CARLES RAHOLA, NOUCENTISTA"... Però vaig llegir la vostra obra, y, ab gran dol, mentres més avensava a la lectura, més sentia l'ingrata sorpresa de veure-us divorciat de les direccions espirituals del Noucents, d'aquesta ànima moderna que més tan cara, que tant combatu per a veure arribar a la nostra terra —sense gaire èxit, a no ser a unes quantes ànimes escollides entre les quals us contava, entre les quals estich segur que podré tornar-vos a contar...

>> *Carles Rahola.* (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. UNAL.)

El primer Eugeni d'Ors, conegut com a *Xènius*, es presentava com un home del nou-cents. Però, en el fons, era un conservador ideològic que considerava la seva classe i la formació política que la representava com l'encarnació del país.

Però, mentres tant, tota la ideologia del *Llibre de l'August d'Alzina* m'era estranya y hostil. Apertanyia, apertany, a un altre món que no és el meu, al món contra el qual batallo, al format per les supervivències vetustes de la bàrbara ideologia del XIX».

El missatge d'Ors era que «el llibre d'ideologia d'un jove tenia el deure de ser quelcom de revolucionari, d'atreuít, de nou». I afegia: «Deu ésser, en una paraula, almenys respecte de son país y de son ambient, no una obra de Conformisme, sinó d'Anticonformisme».

Una ruptura inevitable

Carles Rahola, home idealista, republicà federal i admirador d'Anatole France, no aspirava al reconeixement del partit burgès per excel·lència. Les preocupacions socials el situaven en un altre tarannà. És significatiu que el pròleg del llibre mal vist pel representant del noucentisme fos signat per Gabriel Alomar, un altre republicà d'esquerres. Perquè defensava unes altres idees, el 1911 Rahola criticà «la megalomania, l'aristocratisme i l'exclusivisme» dels noucentistes, i concretà: «L'Ors prova d'educar refinadament als que ja estan mig educats, o als que han pogut educar-se i no ho han fet; a aquells que tenen fàbriques i autos i no els falta llotja al Liceu i vestint de frac se'ls escapa una mala paraula. Eficàcia sobre el poble, irradiació social, simpatia envers els que sofreixen, no hi és». El trencament va ser inevitable.

El primer Eugeni d'Ors, conegut com a *Xènius*, que va ser admirat i obtingué càrrecs rellevants, com ara el de secretari de l'Institut d'Estudis Catalans i el de director d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, es presentava com un home del nou-cents. Però, en el fons, era un conservador ideològic que considerava la seva classe i la formació política que la representava com l'encarnació del país. I quan, després d'haver estat destronat, hagué de triar, es col·locà, oportunament, a

l'altre costat, a Madrid, i també entre els adversaris de la República i de les classes populars. Per a ell, la República representava un «plebeyo jolgorio en que una inconsciente muchedumbre se tragó quince siglos de tradición».

Identificat amb el règim de Franco en temps de guerra i integrat en el grup falangista a través d'una cerimònia extravagant, d'Ors tornà als càrrecs oficials amb el suport dels sollevats: va ser director general de Belles Arts (1938-1939) i secretari de l'Institut de España (1937-1942). Del darrer encàrrec institucional, que agrupava les reials acadèmies de la Llengua Espanyola, Història, Ciències, Belles Arts i Medicina, fou destituït per un afer obscur de diners no justificats. Al personatge se li atribueix, en aquell context, la creació de la fórmula de jurament dels acadèmics: «¿Juráis en Dios y en vuestro Ángel Custodio servir perpetua y lealmente al de España, bajo Imperio y norma de su tradición viva; en su catolicidad, que encarna el Pontífice de Roma; en su continuidad, representada por el Caudillo, Salvador de nuestro pueblo?». No ha de sorprendre, doncs, que Julio Rodríguez-Puértolas l'esmenti entre els creadors de literatura feixista espanyola.

Evocació sentimental

El 1943, en plena postguerra, el falangista, desarrelat i reaccionari Eugenio d'Ors, membre de la Real Academia Española, es va passejar mentalment i melangiosa per Girona arran d'haver fullejat un llibre de Joaquim Pla Cargol. Entre les absències ciutadanes recordava velles amistats: la de l'arquitecte Rafael Masó i la de Carles Rahola, aquest darrer afusellat al començament de l'ocupació franquista i un nom tabú en aquell moment. Aleshores, cap dels residents a la ciutat no gosava escriure'n el nom, i encara menys evocar en publicacions periòdiques la tragèdia que el va dur a sofrir la pena capital. Només ho podien fer els catalans exiliats a les revistes o diaris de

>> Eugeni d'Ors, vist per Ramon Casas.
(Foto: FONS MUSEU NACIONAL D'ART DE CATALUNYA)

l'exterior, per remarcar la brutalitat de la dictadura. Però el gran dirigent cultural del franquisme ho va fer, sentimentalment, en un article publicat al setmanari *Destino*, en el qual rememorava barbes i companyies de temps passats. Després de referir-se a la barba de Masó, evocava: «[...] la de otra de las figuras que un día acompañaban habitualmente mis pasos por Gerona, era una barba, o mejor dicho, una "barbicha" de "pion" de liceo francés, en juego con unos lentes de otro que tal».

Tot seguit, Eugenio d'Ors precisava el subjecte de la segona barba o barbeta: «Carlos Rahola también ha muerto; muerto de una manera trágica y extrañada por todos. Y quizá tan sólo en el momento antes de morir llegó a percatarse, en su desorientación, de que Anatole France no representaba precisamente el espíritu de las nuevas generaciones». És a dir, va subratllar la tragèdia inexplicable de Rahola davant d'un piquet d'execució al mateix temps que ell assumia una funció directiva en l'entramat franquista. Tanmateix, contaminat pel mal gust, un mal gust indigne, no va ser capaç de deslligar l'afusellament d'un ciutadà honrat —víctima d'un crim polític— d'una disputa cultural i ideològica que havia enfrontat els dos escriptors força anys abans. Josep Carner ja ho va dir un dia: Ors era un home «de talent, però no de condicions morals».